

ISSN:2181-0427

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**НАМАНГАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ИЛМИЙ АХБОРОТНОМАСИ**

**НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК НАМАНГАНСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА**

2020 йил 12 сон

Бош муҳаррир: Наманган давлат университети ректори С.Т.Тургунов

Масъул муҳаррир: Илмий ишлар ва инновациялар бўйича проректор М.Р.Қодирхонов

Масъул муҳаррир ўринбосари: Илмий тадқиқот ва илмий педагогик кадрлар тайёрлаш бўлими бошлиғи Р.Жалалов

ТАҲРИРҲАЙЪАТИ

Физика-математика фанлари: акад. С.Зайнобиддинов, акад. А.Аъзамов, ф-м.ф.д., проф. М.Тўхтасинов, ф-м.ф.д., доц. Б.Саматов, ф-м.ф.д., доц. Р.Хакимов, ф-м.ф.д. М.Рахматуллаев.

Кимё фанлари: акад.С.Рашидова, акад. А.Тўраев, акад. С.Нигматов, к.ф.д., проф.Ш.Абдуллаев, к.ф.д., проф. Т.Азизов.

Биология фанлари: акад. К.Тожибаев, акад. Р.Собиров, б.ф.д. доц.А.Баташов, б.ф.н.

Техника фанлари: - т.ф.д., проф. А.Умаров, т.ф.д., проф. С.Юнусов.

Қишлоқ хўжалиги фанлари: – г.ф.д., доц. Б.Камалов, қ-х.ф.н., доц. А.Қазақов.

Тарих фанлари: – акад. А.Асқаров, с.ф.д., проф. Т.Файзуллаев, тар.ф.д, проф. А.Расулов, тар.ф.д., проф. У.Абдуллаев.

Иқтисодиёт фанлари: – и.ф.д., проф.Н.Махмудов, и.ф.д., проф.О.Одилов.

Фалсафа фанлари: – акад., Ж.Бозорбоев, ф.ф.д., проф. М.Исмоилов, ф.ф.н., О.Маматов, PhD Р.Замилова.

Филология фанлари: – акад. Н.Каримов, фил.ф.д., проф.С.Аширбоев, фил.ф.д., проф. Н.Улуқов, фил.ф.д., проф. Ҳ.Усманова. фил.ф.д.,проф. Б.Тухлиев, фил.ф.н, доц.М. Сулаймонов.

География фанлари: - г.ф.д., доц. Б.Камалов, г.ф.д., проф.А.Нигматов.

Педагогика фанлари: - п.ф.д., проф. У.Иноятлов, п.ф.д., проф. Б.Ходжаев, п.ф.д., п.ф.д., проф. Н.Эркабоева, п.ф.д., проф.Ш.Хонкелдиев, PhD П.Лутфуллаев.

Тиббиёт фанлари: – б.ф.д. Ғ.Абдуллаев, тиб.ф.н., доц. С.Болтабоев.

Психология фанлари – п.ф.д.,проф З.Нишанова, п.ф.н., доц. М.Махсудова

Техник муҳаррир: Н.Юсупов.

Таҳририят манзили: Наманган шаҳри, Уйчи кўчаси, 316-уй.

Тел: (0369)227-01-44, 227-06-12 **Факс:** (0369)227-07-61 **e-mail:** ilmiy@inbox.uz

Ушбу журнал 2019 йилдан бошлаб Ўзбекистон Республикаси Олий аттестация комиссияси Раёсати қарори билан физика-математика, кимё, биология, фалсафа, филология ва педагогика фанлари бўйича Олий аттестация комиссиясининг диссертациялар асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

“НамДУ илмий ахборотномаси–Научный вестник НамГУ” журнали Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг 17.05.2016 йилдаги 08-0075 рақамли гувоҳномаси ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги (АОКА) томонидан 2020 йил 29 август куни 1106-сонли гувоҳнома га биноан чоп этилади. “НамДУ Илмий Ахборотномаси” электрон нашр сифатида ҳалқаро стандарт туркум рақами (ISSN-2181-1458)га эга НамДУ Илмий-техникавий Кенгашининг 10.12.2020 йилдаги кенгайтирилган йиғилишида муҳокама қилиниб, илмий тўплам сифатида чоп этишга рухсат этилган (Баённома № 12). Мақолаларнинг илмий савияси ва келтирилган маълумотлар учун муаллифлар жавобгар ҳисобланади.

2. Klyuev E.V. Speech communication: a textbook for universities and colleges. –M.: PRIOR, 1998.
3. Koltunova M.V. Conventions as a pragmatic factor of dialogical communication // Questions of linguistics. - 2004. - No. 6. - P. 100-115.
4. Leech G. Principles of Pragmatics. - London, 1983.
5. Shcherbinina, Yu. V. Verbal aggression. Ed. 2nd. M.: LKI, 2008. 360 p.
6. Unt, I. The art of negotiating. M.: Balance-Club, 2004. 152 p.
7. <http://www.psyoffice.ru/6-981-jazykovaja-agresija-lingvisticheskaja-agresija-jazykovoe-vmorzhnenie.htm>

ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДА «HEAD (БОШ)» СЎЗИНИНГ ИБОРАЛАРДА ИФОДАЛАНИШИ

Нарзуллаева Фируза Олимовна

Бухоро давлат университети мустақил изланувчи

Аннотация: Ушбу мақолада инглиз ва ўзбек тилларидаги бош сўзининг ибораларда ифодаланишига бағишланган. «Бош» лексемасининг инглиз ва ўзбек тилларидаги умумий ва нутқий маънолари, ўз ва кўчма маъноларини, тургун бирикмалардаги семантик қирралари таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: бош, лексема, лисоний ҳодиса, тургун бирикма, ибора

ВЫРАЖЕНИЕ СЛОВА «ГОЛОВА» В АНГЛИЙСКИХ И УЗБЕКСКИХ ФРАЗАХ

Нарзуллаева Фируза Олимовна

Бухарский государственный университет – научный исследователь

Аннотация: Статья посвящена выражению слова голова в английском и узбекском фразах. Анализируются общие и разговорные значения лексемы «голова» в английских и узбекских фразах, их собственные и переносные значения, семантические аспекты фиксированных соединений.

Ключевые слова: голова, лексема, языковое явление, фиксированное соединение, фраза.

EXPRESSION OF THE WORD "HEAD" IN ENGLISH AND UZBEK PHRASES

Narzullaeva Firusa Olimovna

Bukhara State University – a scientific researcher

Abstract: The article is devoted to the expression of the word head in English and Uzbek phrases. In this article common and colloquial meanings of the lexeme "head" in the English and Uzbek phrases, their own and figurative meanings, semantic aspects of fixed connections are analyzed.

Key words: head, lexeme, linguistic phenomenon, fixed connection, phrase.

Кириш. Таққослаш жараёнида шу нарсага яна бир бор амин бўлдики, тилдаги баъзи бир тушунчалар бошқа тилда айнан бир лексема орқали ифодаланиши ёки аксинча, айни бир тушунча иккинчи бир тилда бошқа сўзлар орқали берилиши

мумкин. Демак, тилларда лексемаларнинг ифодаланишида ўхшашлик ва фарқлар мавжуд экан.

Куйида «бош» лексемасининг инглиз ва ўзбек тилларидаги умумий ва нутқий маънолари, ўз ва кўчма маъноларини, турғун бирикмалардаги семантик қирралари сингари лисоний ҳодисаларни қандай тарзда ифодаланишини батафсил кўриб чиқсак:

АСОСИЙ ҚИСМ. Инглиз тилида «Head» сўзининг ибораларда ифодаланадиган маънолари қуйидагича:

1. **Have your head in the clouds or do smth with your head in the clouds** - норасмий; бошқа ишлар ҳақидаги ўйлар билан жуда банд бўлганлиги туфайли, бошқа кишилар муҳим деб ҳисоблаган нарсалардан беҳабар бўлмоқ ёки уларга эътибор бермаслик:

He has his head in the clouds. He doesn't see what is going on here.

2. **Go over smb's head** - одатда мурожаат қиладиган кишингиз ёнидан ўтмасдан, ундан мансаби каттароқ бўлган кишига мурожаат қилмоқ:

My manager was upset because I tried to go over his head. I went straight to the president of the company.

3. **Put smb.'s heads together** - норасмий; бирор бир киши билан қандайдир муаммони ёки қийин вазиятни биргаликда муҳокама қилиш:

Separately their ideas are okay, but their ideas would be better if they would put their heads together.

4. **Over smb.'s head** - бирор бир кишининг тушуна олиш имкон даражасидан ташқарида:

I was listening to the scientist, but everything he said went over my head.

5. **Have a head for smth.** - бирор бир нарса ёки ишни яхши билиш қобилияти: *My brother has a head for mathematics.*

6. **Get smth. into your head** –

а) бирор бир нарсани тушунмоқ, одатда бир қанча куч кетказгандан сўнг;

a) The owner of the company eventually got it into his head that the workers needed a longer lunch break;

б) бирор бир кишига бирор бир нарсани тушунтирмоқ:

b) She finally got it into his head that she would never marry him.

7. **Use your head** - мияни ишлатмоқ:

Now that's what I call using your head. That is a great idea!

8. **Have a good head on your shoulders** - жуда ақли бўлмоқ:

That young lady has a good head on her shoulders. I know she 'll do the right thing.

9. **Have your head screwed on straight** - норасмий; туғри иш тутиш учун яхшилаб, ақлни ишлатиб уйламоқ:

You need to get your head screwed on straight young man. You need to stop so much watching TV and concentrate more on your studies.

10. **A clear head or a cool head** - кийин вазиятда узини босиб, ақлни ишлатиб уйламоқ:

A cool head and a lot of practice will help in an emergency situation.

11. **Keep your head** - кийин вазиятда тинчликни сақлаб, ақл билан уйламоқ:

The teacher kept her head and helped the children out of the burning building.

12. **Loose your head** - қийин вазиятда тинчликни сақлаб, аклини ишлатиб уйлаб олмаганингиздаги ҳолатда асабийлашмоқ, хавотирланмоқ, хафа бўлмоқ.

13. **Need your head to have examined** - норасмий; бошқа кишилар ақлдан озган деб уйлайдиган даражада ўзини тутмоқ ёки ўйламоқ,:

Anyone who still thinks that the Earth is flat needs to have his head examined.

14. **Have a big head** - ўзини керагидан ортиқ яхши ёки аҳамиятли деб ҳисобламоқ;
I don't understand why he has such a big head.

15. **Go to smb.'s head** –

а) бирор бир киши ўзини керагидан ортиқ даражада муҳим деб ҳисоблашга олиб келмоқ:

His company's success on the stock market has really gone to his head;

б) бирор бир кишининг қисқа вақт ичида озгина маст бўлишига олиб келмоқ;
I should have eaten smth. because that wine has gone straight to my head.

16. **Come to a head** - муаммонинг кучайиши ёки жиддий тус олиши, у билан бирор бир нарса қилишингиз кераклиги:

Our disagreement over economic policy came to a head when he proposed a new tax.

17. **Bring smth. to a head** - муаммонинг кучайиши ёки жиддий тус олиши, у билан бирор бир нарса қилишингиз кераклиги:

Our disagreement was brought to a head when she started telling lies about me to my friends.

18. **Keep your head above water** - пулингиз кам қолганига қарамасдан яшашда давом этмоқ:

With all these bills and debts, it's amazing that he's keeping his head above water.

19. **On your head or on your own head** - норасмий; муваффақиятсизлик сизнинг айбингиз билан бўлганини номлаш йўли:

If this doesn't work, it's going to be on your head.

20. **Laugh your head off or scream your head off** - норасмий; баланд овоз билан кулмоқ ёки бақирмоқ:

I laughed my head off through that whole movie;

Don't scream your head off! It's only a spider.

21. **Bang your head against a wall** - бирор бир қилиб бўлмайдигандек ёки ижобий натижа бермайдигандек кўринган нарсани қилишга ҳаракат қилишни давом эттириш натижасида пайдо бўлган хафагарчилик ҳис туйғуси:

Stop trying to change him. You're just banging your heads against a wall.

22. **Get it into your head to do smth.** - тўсатдан бирор бир нарсани қилишга ҳарор қилмоқ:

I don't know why, but my father has got it into his head to build a new addition to our house.

23. **Go head to head with smb.** - бирор бир киши билан тўғридан-тўғри мусобақалашмоқ:

The candidates for President will go head to head in a debate on Friday.

24. **Over your head in debt** - қайтара олмайдиган даражада кўп пул қарз бўлмоқ (бошгача қарзга ботмоқ):

I'm way over my head in debt and I don't know what to do about it.

25. **In over your head** - қандайдир вазиятда қилаётган ҳаракатларингизни бошқара олмаслигингиз ёки тушунмаслигингиз:

You might take a few chances with gambling, but don't get in over your head.

26. **Head and shoulders above the rest** - бирор бир нарса ёки киши бошқа нарса ёки кишидан яхшилигини кучайтириб айтиш йўли.

27. **Head over heels or head over heels in love** - норасмий; бирор бир киши бошқа бир кишини жуда яхши севишини айтиш йўли:

The young boy fell head over heels for the new girl at school.

28. **Heads will role** - норасмий; одамлар бирор бир қилган ишларига ёки ёмон вазият учун жазо олишларини кучайтириб айтиш:

I have a feeling that heads will role as a result of the latest decline in sales.

29. **Heads up** - бировнинг диққатини ўзига қаратиш ёки бирор нарсанинг тушаётганлигидан огоҳлантириш:

Heads up, everybody! Here comes the ball!

30. **A heads up or the heads up** - огоҳлантирмоқ:

Please give me a heads up before you change anything.

31. **Off the top of your head** - бирор бир нарса тўғрилигини текширмасдан туриб, дарҳол қилиш ёки айтиш:

I am amazed that he can stand in front of the class and do these math problems off the top of his head.

32. **Turn smb.'s head** - бирор бир кишининг кўриниши уни ёқтириб қолишингизга олиб келиши:

The tall man in the dark suit was the only man in the room who turned my head.

33. **Heads of the class** - гуруҳнинг ёки синфнинг энг зўр (етакчи) аъзоси: *My friend is head of the class.*

34. **Head off** –

а) бирор бир киши ёки нарса йўналишини давом эттиришни олдини олмоқ:

The soldiers were able to head the rebels off before they got to the border;

б) бирор бир нарса содир бўлишини олдини олмоқ:

The government is trying to head off an economic disaster;

с) бошқа жойга кетмоқ –

When will you head off for England?

35. **Head up** –

а) бир гуруҳ одамларни ёки лойиҳани бошқармоқ:

I have been selected to head up the recruiting this year,

б) бир гуруҳ одамларнинг бошида юрмоқ ёки саёҳат қилмоқ:

My father will head up the procession into the theater.

ХУЛОСА. Биз инглиз ва ўзбек тилларидаги луғатларни кўриб чиққанимизда «бош» сўзининг лексик, фразеологик ва сўз бирикмалардаги кўплаб маънолари мавжудлигини аниқладик. Унга кура: «head» сўзининг инглиз тилида 101 дан ортиқ, «бош» сўзининг узбек тилида 75 дан ортиқ маънолари борлигига амин бўлдик. Биз бу ҳолатда мавжуд луғатларда келтирилган маънолар билан чегараланишга мажбур бўлдик. Аммо тил ривожланар экан, полисемик сўзлар ҳам, уларнинг маънолари ҳам кенгаяверади. Бу лексеманинг тилларда яна бошқа маънолари ҳам мавжуд бўлиши ёки яна вужудга келиши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. Неъматов, Х., Бегматов. Э., Расулов. Р. Лексик микросистема ва унинг тадқиқ методикаси. (Систем лексикалогия тезислари). У.Т.А, 1989, №6.
2. Рахматуллаев, Ш. Ўзбек тилининг изоҳли фразеологик луғати. - Т., 1978.
18. Рахматуллаев, Ш. Ўзбек тилининг қисқа фразеологик луғати. - Т.: Фаъ, 1994.
3. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. - Т., 1981.
4. An English - Uzbek Dictionary of selected words with explanations in English and Uzbek. - Т., 2004.
5. Asher, R.E. The Encyclopedia of language and Linguistics. Oxford and New York: Pergamon Press. 1994.

“УЛУҒБЕК ХАЗИНАСИ” РОМАНИДА БАДИИЙ ХРОНОТОП ТАЛҚИНИ

Раҳимов Зокир Азимович

Фарғона давлат университети

филология фанлари номзоди, доцент

Аннотация: мақолада “Улуғбек хазинаси” романида бадиий вақт ва замон, яъни хронотоп орқали ижтимоий муҳит, тарихий замон ва маконнинг диалектик бирлигида бадиий образлар оламининг шаклланиши асосланган. Асардаги воқелик тасвирида тарихий образ характери ва руҳий изтиробларнинг макон ва замонда ифодаланиши мантиқан таҳлилга тортилган.

Калит сўзлар: хронотоп, бадиий талқин, психологизм, бадиий қаҳрамон, тарихий шахс, макон, замон.

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ХРОНОТОПА В РОМАНЕ «СОКРОВИЩЕ УЛУГБЕКА»

Рахимов Зокир Азимович

Ферганский государственный университет

кандидат филологических наук, доцент

Аннотация: В статье анализируется роман «Сокровище Улугбека» основанный на формировании мира художественных образов в диалектическом единстве времени, то есть социальной среды, исторического времени и пространства. В произведении анализируется действительность, характер исторического образа и выражение духовного страдания в пространстве и времени.

Ключевые слова: хронотоп, художественная интерпретация, психологизм, художественный герой, историческая личность, пространство, время.

INTERPRETATION OF THE ARTISTIC CHRONOTOPE IN THE ROMAN "TREASURE OF ULUGBEK"

Rakhimov Zokir Azimovich

Fergana State University

40	Объективная и субъективная значение социальных и культурных факторов для повышения интеллектуальной силы молодежи Исомиддинов А.А	209
41	Ўзбекистонни инновацион ривожланишида рақамли иқтисодиётнинг имкониятлари Қодиров Б. С	215
42	Ахлоқий қадриятларни умуммиллий асосларининг шаклланиш босқичлари. Мухамеджанова Л	220
43	Тарихий билишда фанлараро алоқадорликлар Бердиев Ў. Б	230
44	Кибермоқонда шахс эстетик эҳтиёжларнинг шаклланиши. Ражабов Ш.Ш	234
45	Глобаллашув ва дунёнинг бутунги мафкуравий манзараси Юлдашев Ю.Х	240
46	Ёшларнинг таҳдидбардошлиги” тушунчасининг ижтимоий-фалсафий талқини Дармонов А.А.	244

10.00.00

**ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
PHILOLOGICAL SCIENCES**

47	Таржимашуносликда экзотизм тушунчаси ва унинг тавсифи ҳақида Дехқонов И.	250
48	O'zbek tilidagi uyushiq bo'laklar va undalmalarning uslubiy xususiyatlari Babaxanova D.A	254
49	Somatizmli frazeologik birliklarning kontseptual tahlili Gadoyeva M.I	258
50	Лисоний бағрикенглик замонавий сиёсий тайёргарликнинг кўзгуси сифатида Махамадалиева Н. Б	267
51	Инглиз ва Ўзбек тилларида «head (бош)» сўзининг ибораларда ифодаланиши Нарзуллаева Ф. О	271
52	“Улуғбек хазинаси” романида бадиий хронотоп талқини Раҳимов З.А	275
53	About some features of the translation of a work of fiction Abdulaminova F. A	279
54	Ўзбек тили лексикасига баҳо семасининг қўшилиши Исақова Ю З	283
55	Ўзбек тили расмий-идоравий иш ҳужжатлари матнига хос хусусиятлар Эсанова Д.Л	287
56	Сифатдош шаклларида полифункционалликнинг намоён бўлиши Ганиева Д А	292
57	Ўзлашма сўзлар ва тилнинг меъёрлашуви Қўзиёев У.Я	297